

عناصر محیطی و فردی تأثیرگذار بر احساس امنیت زنان در فضاهای

عمومی شهری

(مطالعه موردی: کلانشهر شیراز)

محمد ساسانی^۱، رسول بلاغی اینالو*^۲، محمد اکبری ریابی^۲ و میثم رضایی^۳

چکیده

توجه به نیازهای زنان در برنامه‌ریزی فضاهای عمومی مترادف با به رسمیت شناختن و دعوت آنان به حضور در این فضاها و در نهایت، اجتماع است که می‌تواند بستری برای تأمین و امکان مشارکت زنان را در فعالیت‌هایی اجتماعی فراهم کند. احساس ناامنی از جانب زنان در فضاهای شهری، مشارکت کامل آن‌ها را در اجتماع محدود می‌کند و افزون بر آسیب‌های روانی بر فرد، بر خانواده و جامعه نیز اثر می‌گذارد. هدف این پژوهش، بررسی عناصر محیطی تأثیرگذار بر احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی برخی مناطق شهر شیراز می‌باشد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و نمونه‌گیری در جامعه آماری ۶۰۸۸۱۰ نفری مناطق ۱،۴ و ۵ شیراز است. نمونه آماری ۲۴۵ نفری از زنان کاربر فضاهای عمومی داده‌های پژوهش را تکمیل می‌کنند. برای آنالیز داده‌ها، ۹ متغیر مستقل سن، اشتغال، تحصیلات، دسترسی و کیفیت کاربری، ویژگی‌های روان‌شناختی فضای عمومی، کیفیت کاربری ارضی، آلودگی محیطی فضای عمومی، الگوی طراحی فضای عمومی و عناصر محیطی فضای عمومی که همگی به گونه مستقیم بر مقدار احساس امنیت زنان تأثیرگذارند، در مدل تحلیل مسیر وارد شد. یافته‌های تحلیل مسیر داده‌ها حاکیست در مجموع، بیش‌ترین تغییرات متغیر وابسته به اثر عامل کیفیت کاربری ارضی فضاهای عمومی شهر (۰/۲۷۱) مربوط می‌شود.

واژه‌های کلیدی: فضاهای عمومی، احساس امنیت، زنان، تحلیل مسیر، شیراز.

۱- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۲- مربی و عضو هیئت علمی گروه شهرسازی دانشگاه سلمان فارسی کازرون، کازرون، ایران.

۳- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.

*- نویسنده مسئول مقاله: rasoulbalaghi@yahoo.com

پیشگفتار

فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و نیاز تمامی اقشار اجتماعی را پاسخ مناسب دهد (Shariati, 2005). در سال‌های گذشته مسئولیت زنان در محیط خانه به علل گوناگون بیش‌تر بود، اما امروز زنان بویژه زنان خانه‌دار از اوقات فراغت بیش‌تری نسبت به گذشته برخوردارند. همین امر سبب شده که علایق آن‌ها به سمت فضاهای عمومی بیش‌تر شود (Sotoudeh, 1996).

از آنجایی که فضاهای شهری بیش‌ترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی دارند، می‌تواند نقشی بسزا در هویت بخشی و دادن احساس آرامش شهروندان داشته باشند (Rostami Tabrizia & Lamya, Madanipour, Ali, 2006). احساس امنیت پدیده‌ای روان شناختی- اجتماعی است و دارای ابعاد گوناگونی است. این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط و اوضاع محیط پیرامون است که افراد گوناگون به صورت گوناگون آن را در زمان‌های گوناگون تجربه می‌کنند (Pur Ahmad, 2012). شهرها به دلیل تمرکز بالای جمعیت و فعالیت‌های خارج از مقیاس انسانی، کم‌کم از شاخص‌های آرامش فضای شهری فاصله گرفته‌اند. محیط مفهومی مرکب است که ابعاد گوناگون دارد. داده‌های فضایی، اجتماعی، فرهنگی، فیزیکی، نمادین، جغرافیایی، تاریخی و زیستی از ابعاد مهم محیط بشمار می‌روند که رفتار شهروند را تحت تأثیر قرار می‌دهند. فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی- اجتماعی، محیطی امن و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی اقشار اجتماعی پاسخ مناسب دهند (Shariati, 2005). نا امنی مکان‌ها و فضاهای عمومی، نشاط و سلامتی را در زندگی روزمره مختل می‌کند و با ایجاد مانع بر سر راه رشد فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه‌های زیادی را بر جامعه تحمیل می‌کند (Eftekhari, 2002).

پژوهش‌های بسیاری حاکی از ایفای نقش متغیرهای گوناگون در افزایش یا کاهش احساس امنیت فضاهای عمومی شهری هستند. زمینه نظری شروع مباحث جرم‌شناسی و امنیت شهری را باید از مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو و مطالعات اولیه اکولوژی شهری دانست. مکتب اکولوژی شهری با افرادی چون پارک^۱ در سیر تکوینی خود به بررسی پدیده‌های اجتماعی مانند جرم و جنایت، امراض روانی در شهرها و ترسیم نقشه‌های آن پرداخت (Catton, 1993). جدول ۱ خلاصه‌ای از پژوهش‌های انجام شده در این زمینه را مطرح می‌کند.

^۱ -Robert Park

جدول ۱- پژوهش‌های انجام گرفته در زمینه احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری.

پژوهشگران	سال پژوهش	توضیحات
فوستر ^۱ و همکاران	۲۰۱۴	با یک مدل رگرسیون خطی تاثیرات ترس از جرم در راه رفتن و پیاده‌روی افراد را در استرالیا بررسی و تحلیل کردند. نتایج یافته‌های آن‌ها که با افزایش مداخلات و تصمیم‌گیری‌هایی می‌توان ترس از جرم را کاهش و مقدار پیاده‌روی را افزایش داد.
اشنایدر و کیتچن ^۲	۲۰۱۳	روند توسعه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی را در دو کشور ایالات متحده و بریتانیا به گونه جداگانه مورد تجزیه و تحلیل و سپس مقایسه کرده‌اند. و تجارب این دو کشور را در اختیار کشورهای دیگر که مایل هستند در این راه قدم بردارند ارائه می‌دهند.
پائول ^۳ و همکاران	۲۰۱۳	آن‌ها پس از بررسی روند پیشگیری از جرم از راه طراحی محیطی در کشورهای غربی، انتقال این نظریه را در امارات متحده عربی مورد بررسی قرار داده‌اند. آن‌ها همچنین، چالش‌های پیش روی این نظریه در این مناطق را برجسته کرده‌اند و بر این باورند که با دانش میان فرهنگی می‌توان پیشگیری از جرم را در این مناطق توسعه داد.
نیومن ^۴	۱۹۷۳	در کتاب "مردم و طراحی در شهر پرخشونت" درباره تغییر ساختار محیط شهری پیشنهادهایی ارائه می‌دهد. از جمله ایجاد ظرفیت کالبدی نظارتی در فضا تا فرصت نظارت برای ساکنان و دیگر نهادها ممکن گردد.
جیکوبز ^۵	۱۹۶۱	با کتاب "مرگ وزندگی شهرهای آمریکایی" به عنوان نخستین نظریه پرداز در حوزه امنیت معرفی می‌شود. وی با متمایز کردن آشکار عرصه عمومی و خصوصی، نیاز به چشم‌هایی نظاره گر از سوی صاحبان طبیعی را با استفاده از تنوع فعالیت‌ها و عملکردهایی که مردم را جذب می‌کند تقویت کرد.
لطفی و همکاران	۱۳۹۳	به بررسی و تحلیل "حضور زنان در فضاهای عمومی" پرداخته‌اند و نشان می‌دهد که مولفه فرهنگی-اجتماعی بیشترین تأثیر را بر مقدار حضور زنان در فضاهای شهری داشته است. همچنین، نتایج نشان

^۱- Foster

^۲- Schneider & Kitchen

^۳- Erick Paul

^۴- Oscar Newman

^۵- Jane Jakobs

می‌دهد که تمام متغیرها به گونه مستقیم یا غیر مستقیم بر مقدار حضور زنان موثر بوده اند.	۱۳۹۳	کاظمی و همکاران
در مقاله‌ای با عنوان "عوامل موثر بر بهبود امنیت محلات شهری"، با استفاده از روش تحلیل عاملی برای تعیین اهمیت معیارهای سازنده امنیت متغیرهایی را بررسی کرده که از این متغیرها، هویت محله بیش‌ترین تأثیر را در افزایش احساس امنیت داشته است.	۱۳۹۲	مؤیدی و همکاران
در پژوهشی با عنوان "بررسی نقش مؤلفه‌های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری" نشان می‌دهد با وجود امنیت، احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنان، پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است.	۱۳۹۲	زیاری و همکاران
به بررسی "امنیت فضاهای عمومی شهری" پرداخته‌اند که بر اساس فاکتورهای گوناگون اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، قومی و...، مقدار احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری (پارک‌ها و معابر) در منطقه دو شهر قم، کم‌ترین مقدار و مقدار احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری در منطقه چهار، بیش‌ترین مقدار را دارد.	۱۳۸۹	قرایی و همکاران
در مقاله‌ای با عنوان "بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق گوناگون شهری" نشان می‌دهد که مردم در انتخاب فضاهای ناامن در کل شهر تفاهم نسبی دارند. اکثریت آن‌ها محله‌های پایین شهر، حاشیه ساختمان‌های نیمه کاره و کوچه‌های خلوت و تاریک راه، فضاهایی با امنیت کم ارزیابی می‌کنند. این حس عدم امنیت، در خیابان‌های شلوغ و مملو از جمعیت کاهش می‌یابد.	۱۳۸۵	علیخواه و نجیبی
با بررسی "وضعیت ترس زنان از جرم در فضاهای شهری در مناطق ۲۲ گانه شهر تهران" نشان می‌دهد حدود نیمی از زنان پاسخگو هنگام رفت‌وآمد در فضاهای عمومی شهری احساس امنیت ندارند این مقدار در بین زنان با تحصیلات و درآمد کم و زنان ساکن در محلات دارای زمین و ساختمان‌های متروک بیش‌تر است.	۱۳۸۵	مدیری

ماخذ: نگارنده، مطالعات اسنادی - کتابخانه ای

امنیت به معنای رهایی از خطر، تهدید، آسیب، ترس یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش و اعتماد فرد در محیطی است که در آن زندگی می‌کند (Saroukhani and Navidnia, 2006) و

محصول برقراری نظم در جامعه است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر به عنوان یکی از حقوق اجتماعی انسان بیان شده و هم ردیف آزادی قرار گرفته است (Salehi, 2008). نیاز به امنیت هموارها از نیازهای اساسی انسان بوده که براساس طبقه بندی مازلو در رتبه دوم و بعد از نیازهای جسمانی و زیستی قرار دارد (Maslow, 1943) و در صورت برآورده نشدن نسبی این نیاز، نیازهای رده بالاتر انسان مانند نیاز به عشق، نیاز به احترام به گونه نسبی برآورده نشده و انسان از دستیابی به بالاترین نیاز خود که خودشکوفایی است باز می‌ماند (Pakzad, 2006).

جدول ۲- تعاریف ارایه شده از نظریه پردازان دوره‌های گوناگون در مورد امنیت.

پرداز نظریه	مازلو (۱۹۸۷)	استیلی (۱۹۷۳)	کنتریل (۱۹۶۵)	لگتون (۱۹۵۹)
نیازهای دوم رتبه انسانی	ایمنی و امنیت	تماس های اجتماعی	امنیت و نظم	جهت‌ها و گرایش‌ها در جامعه

منبع: (Abbaszadegan, 2005)

افزون بر این، امنیت از سه لایه اصلی و متکامل تشکیل شده است که عبارتند از: امنیت فردی، امنیت اجتماعی و امنیت ملی. در این پژوهش منظور از امنیت، همان امنیت اجتماعی است؛ حالت فراغت همگانی از تهدیدی که رفتار غیرقانونی یک فرد (جرم)، ممکن است در تمامی یا در بخشی از یک جامعه پدید آورد (Saroukhani and Navidnia, 2006). فضا براساس تعاملات اجتماعی انجام گرفته در آن به سه دسته فضاهای عمومی، نیمه‌عمومی/نیمه‌خصوصی و خصوصی تقسیم می‌شود. از این میان فضاهای عمومی به فضایی اطلاق می‌شود که دسترسی به آن برای همه اعضای جامعه امکانپذیر است، اما فرد در انجام اعمالش آزادی کامل نداشته و هنجارهای جامعه اش را در نظر می‌گیرد (Rapoport, 1977). برخی پژوهشگران بر این باورند که همان گونه که میان ترس و خطر تفاوت وجود دارد، باید میان احساس امنیت و امنیت نیز تفاوت قایل شد زیرا بالا بودن آمار جرایم در فضاهای شهری، حاکی از پایین بودن امنیت در آن‌هاست، اما نمی‌توان نتیجه گرفت که احساس امنیت نیز در این فضاها پایین باشد؛ برای مثال، فضاهایی نظیر ناصرخسرو در تهران محل وقوع بیش‌ترین جرایم در آمارهای نیروی انتظامی است و دارای سطح پایینی از امنیت است، اما به دلیل حضور فعال مردم، تنوع فعالیت‌ها و دسترسی کالبدی بالایی که دارد، از احساس امنیت مناسبی برای استفاده‌کنندگان از آن برخوردار است (Modiri, 2006).

در فضاهای شهری احساس امنیت شهری به این معناست که شهروندان بتوانند آزادانه جابه جا شوند، با هم شهریان خود ارتباط برقرار کنند و به فعالیت‌های اجتماعی بپردازند، بدون آنکه تهدید شوند یا با خشونت و آزار و اذیت جسمی و روحی یا نابرابری جنسی روبه‌رو شوند. احساس امنیت

به معنای امنیت خاطر شهروندان از مال، جان و... است که خود نشانگر سازمان یافتگی، قانونمندی و با ثبات بودن جامعه است (Sanei, 2006).

همان گونه که بیان شد، جنسیت به عنوان مهم ترین عامل شخصیتی در درک امنیت بشمار می‌رود. حس امنیت در مورد مردان و زنان متفاوت است، اما عموماً زنان ترس بیشتری احساس می‌کنند (Howard, 1999). زنان نیمی از جمعیت ساکن شهر هستند و روند روز افزون آن‌ها در محیط کار و فعالیت‌های اجتماعی باعث می‌شود تا در مکان یابی و طراحی و ساخت کالبدی شهر، حضور گسترده این قشر در فضاها و عرصه‌های گسترده سکونت، کار، حمل و نقل و ... مورد توجه قرار گیرد. استانکو^۱ بر این باور است که به گونه ثابتی ترس از جرم در زنان سه برابر مردان است. دلایل این امر عبارتند از:

- زنان به لحاظ جسمانی توان کمتری در دفاع از خود دارند.
- نگهداری و حفاظت از کودکان، زنان را بیش‌تر مستعد ترس از جرم می‌سازد.
- زنان کنترل کمتری بر حیطه خصوصی شان دارند، از این رو بیش‌تر می‌ترسند.
- زنان نسبت به سایر انواع آسیب‌ها بیش‌تر در معرض تعرض جنسی قرار دارند. از این رو به خطراتی که با آن روبه‌رو می‌شوند، واکنش واقع‌گرایانه‌ای نشان می‌دهند.
- سطح ترس زنان معقول است، اما مردان تمایل دارند ترس‌های خود را طبیعی جلوه دهند (Stanko, 1992).

یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهند که اکثریت زنان (بیش از ۸۰ درصد) از حضور در فضاهای عمومی احساس امنیت کافی ندارند و در میان عوامل موثر در کاهش احساس امنیت زنان، ویژگی‌های فیزیکی فضاهای شهری از مواردی است که تاثیر بسزایی بر کاهش احساس امنیت زنان دارد (Alikehah & Rabiei, 2006).

^۱ Stanko

جدول ۳- چهارنظریه مطرح در رابطه با جرم و خشونت در فضای شهری.

فعالیت	نظارت	کنترل فضا/حاکمیت
فعالیت های همجوار خیابان می‌بایست رهروان پیوسته ای را فراهم کند تا بحث نظارت تقویت گردد.	نیاز به چشم‌هایی نظاره‌گر از سوی صاحبان طبیعی، هم ساکنان و هم استفاده‌کنندگان که می‌توانند با استفاده از تنوع فعالیت‌ها و عملکردهایی که مردم را جذب می‌کند تقویت گردد.	چین جیکوبز متمایز کردن آشکار عرصه عمومی و خصوصی
مخالف این نظریه است که حضور فعالیت‌های بیش‌تر و بالاخص حضور فعالیت‌های تجاری مقدار جرم و جنایت را کاهش می‌دهد.	ایجاد ظرفیت کالبدی نظارتی در فضا تا فرصت نظارت برای ساکنان و دیگر نهادها ممکن گردد.	محیط کالبدی می‌بایست دارای خصوصیتی مانند مکانیزم‌های نمادین، مرزها و سلسله مراتبی تعریف شده از عرصه‌های خصوصی تا عمومی باشد تا پهنه‌های گوناگون درک و دانسته شود.
بر کاهش فعالیت از راه حرکت و در نتیجه، کاهش سطح فعالیت تاکید دارد.	نظارت طبیعی به عنوان نتیجه معمولی استفاده از مایملک	کنترل دسترسی‌های طبیعی با هدف کاهش فرصت دسترسی به هدف جنایت؛ استفاده از محصوریت‌های کالبدی که موجب افزایش قوت قلب و حس مالکیت ساکنان می‌گردد.
از راه یکپارچه سازی فضا و مسیرهای حرکتی می‌توان فضاهای به هم پیوسته‌ای را تعریف کرد که ایمن به نظر می‌رسند.	نظارت از راه مردمی که در فضا حرکت می‌کنند، تامین می‌گردد.	فضاهایی که با سایر فضاها یکپارچه شده‌اند، پیاده‌ها را تشویق به حرکت و تماشا در آن فضاها می‌کنند.

یکی از مهم ترین عوامل تهدید کننده حضور مردم در فضاهای عمومی، ترس یا احساس ناامنی است (Saremi, 2012). مفهوم امنیت در فضای شهری با جرم ارتباط پیدا می کند، از نظر علمی، درک اثرات جرم یعنی ترس از وقوع جرم، به اندازه خود آن یعنی خطرهای آماری ناشی از وقوع جرم اهمیت دارد (Gharaei & Rashidpour, 2010). در حقیقت، با بررسی های میدانی مشاهده می شود که مقدار ترس از وقوع یک جرم خاص در یک منطقه شهری ممکن است بسیار بیش از مصادق به وقوع پیوسته آن جرم باشد. در مواردی حتی ممکن است با گذشت زمان و اعمال سیاست های پیش گیرانه، وقوع جرمی خاص در یک منطقه از بین رفته باشد، اما همچنان تصویر ذهنی شهروندان از آن منطقه با جرم مورد نظر همراه باشد. طبیعتاً این تصویر ذهنی می تواند تأثیری شگرف بر تمایل شهروندان برای حضور در یک فضای شهری داشته باشد. در حقیقت، واکنش نسبت به ترس از قربانی شدن باعث می شود که بسیاری از مردم از خطرات دوری کنند یا دست کم مقدار در معرض خطر قرار گرفتن شان را کاهش دهند. این خود می تواند منجر به عدم حضور مردم نه تنها در یک مکان خاص بلکه در بیش تر فضاهای عمومی شود (Carmona, 2006).

الین بر این باور است که اگر مردم فضایی را به دلیل راحت نبودن و یا ترس استفاده نکنند، عرصه عمومی در طول زمان از بین رفته است (Kamran, Hasan & Shoa Ali, 2010). کلانشهرها نه تنها کانون برترین ارزش های فرهنگ معنوی و مادی کشور و مرکز مهم فعالیت، فرصت های اجتماعی، انباشت سرمایه و نخبگان است و سهم بسزایی در توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور دارد بلکه گرفتار طیفی گسترده از مسایل امنیت ستیز اجتماعی (همچون افزایش و هجوم فزاینده جمعیت، گسترش نابرابری های اجتماعی و اقتصادی، کمبود عدالت اجتماعی، اعتیاد، دزدی و...) که تا حد بسیار زیادی از ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی و رشد شخصیت انسان ها جلوگیری می کند.

شهر به عنوان مجموعه ای فرهنگی کالبدی است که بر اساس نیازها، فعالیت ها و رفتارهای ساکنان آن شکل گرفته است. در طرح یک فضای عمومی برای شهر همه گونه افراد استفاده کننده باید در نظر گرفته شده باشند (Lorence, et.al, 2012). حوزه های رفتاری گوناگون در محیط شهری پدیدآورنده فضاها گوناگونی هستند و برحسب نیاز شهروندان بوجود می آیند. بسیاری از این فضاها به صورت فضایی عمومی ظاهر می شوند و جالب این که هر فضای عمومی در ذهن کاربران به خرد فضاهای شخصی برای هر نفر تقسیم می شود. در طرح یک فضای عمومی برای شهر همه گونه افراد استفاده کننده- زنان و مردان پیر و جوان- باید در نظر گرفته شده باشند (ارتیز، ۲۰۰۴). در سال های گذشته مسئولیت زنان در محیط خانه به علل گوناگون بیش تر بود، اما امروز زنان بویژه زنان خانه دار از اوقات فراغت بیش تری نسبت به گذشته برخوردارند، همین امر سبب شده که علایق آن ها به سمت فضاهای عمومی بیش تر شود. برقراری تعادل بین نیازهای جنسیتی و دیگر

عوامل موثر در شهرسازی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. توجه به تفاوت‌های ظریفی که در زنان نسبت به مردان وجود دارد، در هیچ‌کدام از طرح‌های شهری به چشم نمی‌خورد (Setudeh, 1996). در مجموع، می‌توان چنین گفت که در فضاهای شهری تناسب مبلمان شهری، کفپوش‌ها، طراحی مسیرهای پیاده، نورپردازی، امنیت فضاها، رنگ و طراحی فضاها اغلب با رویکردهای مردانه طراحی شده است و تفاوت‌های انسانی، حسی و رفتاری زنان در طراحی فضاهای شهری کمتر مورد توجه بوده است (Tajdar, 2009).

زنان، خصوصیات بیولوژیک، مسئولیت‌ها و نگاهی متفاوت در مقایسه با مردان دارند که در نوع ارتباط آن‌ها با فضا تاثیر می‌گذارد. آن‌ها تسهیلات خاصی را از فضا انتظار دارند که با ویژگی‌های جسمی و نیازهای عاطفی و روحی‌شان متناسب باشد. به بیان دیگر، ساختار فیزیکی و اجتماعی محله‌های شهری ایران در گذشته، محیطی مطلوب و هویت ساز را برای شهروندان فراهم می‌ساخت. با ایجاد موج مدرنیته در ایران، ساختارهای محله‌ای تضعیف شد و حتی برنامه‌ریزی شهری مدرن نیز از پس رفع تضادهای عمیق موجود در شهرها بر نیامد. زنان برخلاف گذشته، از برنامه‌های شهری حذف شدند و شهرها، به محیطی کاملاً مردانه تبدیل گردیدند. عوامل متعددی زنان را در فضاهای شهری محدود می‌کنند، عوامل کالبدی و طراحی فضاها و هنجارهای غالب اجتماعی و فرهنگی از این دست عوامل هستند. کریستین دی تعریف خود از محدودیت بیان کرده است که محدودیت‌ها شامل عواملی می‌شوند که میان فعالیت‌های زنان در فضاهای عمومی و تجارب آن‌ها از یک سو و رضایت استفاده فضاهای عمومی (شامل لذت، ترجیح، مشارکت و معنا) فاصله می‌اندازد (Day¹, 2000). محدودیت‌های ساختاری ناشی از گسترش مناطق حومه شهری زنان را وادار می‌کند از مرکز فعالیت به دور بمانند و فرصت هایشان را دست بدهند، بویژه به دلیل وابستگی شدیدی که زنان به وسایل حمل و نقل عمومی دارند. جدا شدن از کار خانه، در فرایند صنعتی شدن و به حومه راندن زندگی شهری هر روز بیش‌تر از پیش زنان را از تحرک اجتماعی و مکانی باز می‌دارد. بر این اساس، برنامه ریزان شهری ایرانی باید در طرح‌های خود، به تقویت و احیای عناصر هویت‌ساز محله‌ای، به خواسته‌های زنان بیش از پیش توجه داشته باشند.

کالبد فضاهای باز عمومی به عنوان یکی از مهم‌ترین محصولات طراحی شهری باید بتواند نیازها و توقعات استفاده‌کنندگان را برآورده کند و در صورتی که نتیجه کار طراحی شهری نتواند نیاز به امنیت استفاده‌کنندگان از فضاها را ارضا کند، فضاهایی در شهر خلق می‌شوند که مردم در آن‌ها احساس امنیت نمی‌کنند و زمینه بروز رفتارهای نابهنجار و جرایم شهری فراهم می‌شود. عوامل زیادی برای واکنش نشان دادن مردم به ترس وجود دارد که برخی از این عوامل از جمله جنسیت،

¹ - Kristen Day

سن، تجربه‌های گذشته در مورد جرم، محیط و جغرافیا، قومیت و فرهنگ نقشی بیش‌تر دارند، اما جنسیت به عنوان مهم‌ترین عامل شخصیتی در درک امنیت بشمار می‌رود. حس امنیت در مورد مردان و زنان متفاوت است، اما عموماً زنان ترس بیش‌تری احساس می‌کنند و مردان احساسی مثبت‌تر در مورد امنیت محیط خودشان نسبت به زنان دارند (Haward, 1999). احساس ناامنی از جانب زنان در فضاهای شهری، مشارکت کامل آن‌ها را در اجتماع محدود می‌کند و افزون بر آسیب‌های روانی بر فرد، خانواده و جامعه نیز تأثیرگذار خواهد بود. پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که احساس ناامنی زنان در کلانشهرها بیش از شهرهای کوچک و حتی متوسط می‌باشد. شهر شیراز به عنوان یکی از این کلانشهرها و متروپل جنوب، از این حیث در رده‌های بالایی قرار دارد و به دلایلی مانند تنوع فرهنگی به دلیل مهاجرت از اقصی نقاط کشور و نزدیکی به استان‌های شرقی و جنوبی، عوامل کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و... امنیت را در مناطق گوناگون با تغییراتی روبه‌رو کرده است. این مطالعه در پی بررسی عناصر محیطی تأثیرگذار بر احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی کلانشهر شیراز می‌باشد.

باتوجه به مطالب بیان شده و اهداف پژوهش، این پژوهش در جستجوی پاسخگویی به پرسش‌های زیر خواهد بود:

- ۱- شاخصه‌های محیطی تأثیرگذار بر احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی چیست؟
- ۲- کدام معیارها بیش‌ترین تأثیرگذاری را بر احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی خواهند داشت؟
- ۳- چگونه می‌توان فضاهای عمومی را پذیرای حضور امن زنان ساخت؟
- ۴- آیا ویژگی‌های فردی زنان همچون سن، تحصیلات، اشتغال و طبقه اجتماعی بر مقدار احساس امنیت در فضا مؤثر است؟

فرضیه‌های پژوهش

- ویژگی‌های فردی زنان همچون سن، تحصیلات و ... بر مقدار احساس امنیت ایشان در فضا تأثیرگذار است.
- شاخصه‌هایی از محیط بر مقدار احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهری مؤثرند.
- بین احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی و ویژگی‌های کاربری اراضی محیط ارتباط وجود دارد.
- ویژگی‌هایی روان‌شناختی از محیط در احساس امنیت زنان به گونه مستقیم و غیرمستقیم دخیل خواهد بود.

روش‌شناسی پژوهش

این مطالعه در مناطقی از شیراز به عنوان یکی از کلانشهرهای بزرگ کشور انجام گرفته است. برابر برآورد سالنامه آماری شهر شیراز، جمعیت منطقه یک (منطقه مرفه نشین) برابر ۲۲۶۹۵۲، منطقه چهار (متوسط نشین) شهر شیراز ۲۲۹۶۹۱ و در منطقه پایین شهر یعنی منطقه پنج این جمعیت برابر با ۱۵۲۱۶۶ نفر بوده است. در کل جامعه آماری مناطق مورد مطالعه (مناطق ۵، ۴، ۱) این پژوهش برابر با ۶۰۸۸۱۰ هزار نفر می‌باشد. بنابراین، با روش کوکران و با فرض خطای ۰/۰۵ و سطح اطمینان ۰/۹۵، نتایج برآورد این پژوهش برابر با ۲۴۵ نفر می‌باشد. داده‌های پژوهش حاصل استخراج پیمایشی است که بین ۲۴۵ نفر از زنان استفاده کننده از فضاهای عمومی که با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند، تکمیل گردیده و اساس تجزیه و تحلیل یافته‌های این پژوهش قرار گرفته است. ضریب یاد شده آزمون الفای کرونباخ معادل ۰/۷۸ گویای قابلیت اعتماد بالای ابزار مورد استفاده بوده است. پس از پایان یافتن گردآوری، داده‌ها با استفاده از بسته نرم افزار آماری برای علوم اجتماعی (SPSS) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. این پژوهش از نظر روش از نوع همبستگی - توصیفی بوده است.

روش تحلیل مسیر^۱ از جمله روش‌های چند متغیره می‌باشد که افزون بر بررسی اثرات مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، اثرات غیر مستقیم این متغیرها را نیز مد نظر قرار می‌دهد و روابط بین متغیرها را بر اساس با واقعیت‌های موجود، در تحلیل وارد می‌کند (کلانتری، ۱۳۸۵: ۲۲۳). تحلیل مسیر مدلی شماتیک و گراف مانند در اختیار قرار می‌دهد که مقدار تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل را روی متغیر وابسته به نمایش می‌گذارد. با توجه به اهداف و فرضیه‌های پژوهش، این روش مناسب‌ترین ابزار برای حصول نتیجه تشخیص داده شد. در این مدل ۹ متغیر مستقل در ارتباط با متغیر وابسته «احساس امنیت زنان» تحت نرم افزار SPSS قرار گرفتند.

بر اساس آنچه که انجمن شهرسازی آمریکا در قالب استانداردهای برنامه ریزی و طراحی شهری مطرح کرده است، برای ارزیابی فضای شهری در مقابل تهدیدها و آسیب‌ها می‌بایست شرایط درونی و بیرونی فضا، شامل کاربری‌های مجاور، الگوهای حرکتی، مرزهای فضا، محل‌های بالقوه برای پنهان شدن، روشنایی فضا و جلوگیری از اعمال خرابکارانه مورد توجه قرار گیرند. افزون بر این‌ها باید به پیاده روی‌های اطراف فضا و حرکت خودروها و دسترسی‌ها هم توجه داشت و سپس فضا را لایه‌بندی امنیتی نمود تا بر اساس این لایه بندی کنترل شوند (Etemad, 2008). درحقیقت شاخص‌های دهگانه تأثیرگذار بر احساس امنیت زنان را می‌توان در چارچوب جدول ۶ تبیین کرد.

^۱ Path Analysis

جدول ۶- تبیین شاخص های احساس امنیت در فضاهای عمومی.

شاخص‌ها	تبیین مختصر شاخص های احساس امنیت در فضاهای عمومی
۱	مقیاس فضای بی کران و خالی، اضطراب آور و مقیاس انسانی و راحت، آرامش بخش است.
۲	تراکم و فشردگی زیاد جمعیت (ازدحام) امکان برخورد فیزیکی و آسیب پذیری را افزایش می دهد.
۳	فرم فضا نمایانی فضا کیفیتی است که در آن نه تنها اشیا و فعالیت ها قابل رؤیت اند بلکه به شدت و وضوح تمام خود را به تمام حواس آدمی عرضه می کنند.
۴	تصویری نیکو از محیط، به شخص نوعی احساس امنیت می دهد و اغلب افرادی که به دلایل گوناگون در شهر احساس گم گشتگی می کنند و در تشخیص موقعیت و مسیر خود با مشکل مواجه می شوند، از نظر بزهکاران طعمه های خوبی می شوند.
۵	آلودگی دیداری اغتشاش بصری در شکل شهر می تواند، از راه احساسی و ادراکی بر روی رفتارهای اجتماعی انعکاسی یابد و اغتشاش رفتاری را در فضای شهری توجیه نماید. (عامل افزایش خشونت های شهری، ...)
۶	نور و روشنایی فراوانی وقوع جرایم در تاریکی و روشنایی (شب و روز) تفاوتی معنادار دارد.
۷	آلودگی محیطی رعایت نکردن پاکیزگی و نظافت در فضای شهری، اولین نماد هنجارشکن بشمار می رود و نشانه نبود کنترل فردی و جمعی در آن جاست.
۸	دسترسی حمل و نقل عمومی کیفیت دسترسی به خدمات حمل و نقل عمومی برای جابه جایی مطمئن عموم مردم از مهم ترین سازوکارهای شهر امن ...
۹	کیفیت فعالیت ها و کاربری زمین اثر کیفیت توزیع و ترکیب فعالیت ها بر روی کیفیت زندگی و از این راه بر رفتارهای نابهنجار و امنیت اجتماعی.
۱۰	کیفیت سکونت در محلات مجاور فضا رابطه کیفیت سکونت و آنومی، اجتماعی (بزه کاری و ناهنجاری)
۱۱	مشخصه های فردی تأثیرات سن، تحصیلات، وضعیت اشتغال، درآمد پاسخگویان، طبقه اجتماعی

منبع: مطالعات نگارنده

باتوجه به ماهیت، پرسش‌ها و فرضیه‌ها، این پژوهش با روش پژوهش توصیفی- تحلیلی انجام گرفت. برای تبیین چارچوب نظری و تشخیص شاخص های مورد بررسی از روش مطالعه اسنادی- کتابخانه ای بهره گرفته شد. در ارتباط با داده‌های پژوهش در نمونه موردی شهر شیراز، با کمک فرمول کوکران، تعداد ۲۴۵ نفر از بانوان کاربر فضای عمومی در مناطق ۱،۴ و ۵ شیراز مورد پرسش به وسیله پرسش‌نامه‌ای ۱۱ مؤلفه‌ای قرار گرفتند. در ادامه با کمک نرم افزار پردازش

آماري^۱، روايي و پاييبي متغيرها در آزمون آلفاي كرونباخ قرار گرفته و مقدار معني داري آن‌ها در ارتباط با متغير وابسته ارزيابي شد؛ در نهايت، روش تحليل مسير براي بررسي اثرهاي مستقيم و غيرمستقيم متغيرهاي مستقل روي متغير وابسته پژوهش بكار گرفته شد. جدول ۴ ويژگي‌هاي آماري پرسش‌نامه و جدول ۵ نتايج آزمون آلفاي كرونباخ را نمايش مي‌دهند.

جدول ۴- برخي مشخصات مرتبط با پرسش‌نامه پژوهش.

تعداد پرسش‌هاي هر مولفه	انحراف استاندارد	ميانگين	مولفه‌ها
۳	۰/۷۲۶	۷/۹۶	آلودگي محيطي
۷	۰/۷۹۱	۶/۳۴	دسترسي به خدمات حمل و نقل
۱۱	۰/۶۶۸	۶/۱۴	مقدار روشنايي
۵	۰/۷۲۶	۷/۹۶	آلودگي ديداري
۱۶	۰/۷۹۱	۵/۳۴	خلاء داده‌ها و المان‌ها
۲۰	۰/۶۶۸	۶/۱۴	فرم فضا
۳	۰/۷۹۱	۵/۳۴	ازدحام
۱۴	۰/۷۲۶	۷/۹۶	كيفيت كلي سكونت در فضا
۱۴	۰/۷۹۱	۵/۰۸	كيفيت فعاليتها و كاربوري زمين
۵	۰/۶۶۸	۶/۱۴	مقياس
۴	۰/۷۰۲	-	مشخصه‌هاي فردي

منبع: نگارنده

جدول ۵- نتايج آزمون آلفاي كرونباخ به همراه تعداد زير مجموعه پرسش‌هاي پرسش‌نامه جهت روايي پرسش‌نامه.

تعداد مولفه‌ها	آلفاي كرونباخ بر اساس معيار هاي استاندارد شده	آلفا كرونباخ
۱۱	۰/۷۷۸	۰/۷۸۱

منبع: نگارنده

همان‌گونه كه پيش‌تر در مورد هدف و شيوه اين پژوهش عنوان شد، بررسي تأثيرات مشخصه‌هاي فردي زنان در مقدار احساس امنيت يكي از ابعاد اين پژوهش است؛ بنا بر اين، در راستاي بررسي داده‌هاي اين بخش نيازمند بررسي اين متغير خواهيم بود. اين بررسي نه تنها تصويري سودمند در تحليل است بلکه اغلب شناختي قاطع براي تحليل‌هاي بعدي فراهم مي‌آورد.

^۱- Statistical Package for Social Science (SPSS)

در این بخش داده‌های مرتبط با ویژگی‌های متغیرهای زمینه‌ای و وضعیت اجتماعی-اقتصادی پاسخگویان مورد بررسی قرار می‌گیرد. همان‌گونه که مشاهده می‌شود، در بین پاسخگویان، بیش‌تر فراوانی سن آن‌ها با ۴۶/۶٪، متعلق به طبقه کم‌تر از ۳۰ سال می‌باشد. هم‌چنین، اغلب زنان مورد بررسی، با ۴۸/۹ درصد دارای تحصیلات فوق‌دیپلم و پایین‌تر هستند. افزون بر این، از میان زنان مورد مطالعه، بیش‌تر آن‌ها دارای مشاغل آزاد بوده و جزو طبقه اجتماعی متوسط می‌باشند.

جدول ۶- ویژگی‌های جمعیت‌شناختی زنان مورد مطالعه.

متغیر	ابعاد	فراوانی	درصد معتبر
	کم‌تر از ۳۰ سال	۸۲	۴۶/۶
سن	بین ۳۰ تا ۴۰ سال	۳۶	۲۰/۵
	بین ۴۱ تا ۵۰ سال	۴۰	۲۲/۷
	بالتر از ۵۰ سال	۱۸	۱۰/۲
	فوق دیپلم و پایین‌تر	۸۶	۴۸/۹
مقدار تحصیلات	لیسانس	۸۱	۴۶
	فوق لیسانس	۹	۵/۱
	دانشجو	۲۸	۱۵/۹
وضعیت اشتغال	فرهنگی (دبیر)	۴۳	۲۴/۴
	کارمند	۳۱	۱۷/۶
	شغل آزاد	۵۹	۳۳/۵
	خانه دار	۱۵	۸/۵
درآمد پاسخگویان	کم‌تر از یک میلیون	۲۸	۷/۳
	یک میلیون تا ۲ میلیون تومان	۲۱۵	۵۵/۷
	بیش از ۲ میلیون تومان	۱۴۳	۳۷
طبقه اجتماعی	طبقه پایین	۳۵	۱۹/۹
	طبقه متوسط	۱۰۴	۵۹/۱
	طبقه بالا	۳۷	۲۱

منبع: مطالعات میدانی

همان‌گونه که در جدول ۷ قابل مشاهده است، مقدار آزمون F و ضریب Sig نشان می‌دهد که میان گروه‌های سنی گوناگون زنان و مقدار احساس امنیت آن‌ها رابطه‌ای معنادار وجود دارد. براساس میانگین بدست آمده از گروه‌های سنی گوناگون می‌توان مشاهده کرد که بیش‌ترین مقدار احساس امنیت در بین زنان کم‌تر از ۳۰ سال (۱۲/۹۰) و پس از آن زنان بالاتر از ۵۰ سال

(۱۲/۳۲) است. در این بین، زنان بین ۳۰ تا ۴۰ سال و ۴۱ تا ۵۰ سال احساس امنیت کم‌تری را تجربه می‌کنند.

جدول ۷- مقایسه میانگین مقدار احساس امنیت زنان بر حسب گروه سنی.

گروه سنی	فراوانی	میانگین نمره احساس امنیت	انحراف معیار	<i>F</i>	<i>sig</i>
کم‌تر از ۳۰ سال	۸۲	۱۲/۹۰	۱/۸۶	۸/۰۸	۰/۰۰۰
بین ۳۰ تا ۴۰ سال	۳۶	۱۱/۵۲	۰/۹۰		
بین ۴۱ تا ۵۰ سال	۴۰	۱۲/۱۰	۰/۸۴		
بالتر از ۵۰ سال	۱۸	۱۲/۳۲	۲/۰۴		

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۸ نشان می‌دهد که مقدار آزمون *F* و ضریب *Sig* میان گروه‌های تحصیلی گوناگون زنان و مقدار احساس امنیت آن‌ها رابطه‌ای معنادار وجود دارد. براساس میانگین ناشی از سطح تحصیلات می‌توان گفت که هر چه سطح تحصیلات پاسخگویان افزایش می‌یابد، مقدار احساس امنیت آن‌ها نیز بیش‌تر می‌شود.

جدول ۸- مقایسه میانگین مقدار احساس امنیت زنان بر حسب مقدار تحصیلات.

مقدار تحصیلات	فراوانی	میانگین نمره احساس امنیت	انحراف معیار	<i>F</i>	<i>sig</i>
فوق دیپلم و پایین‌تر	۸۶	۱۱/۹۰	۱/۲۱	۵/۹۴	۰/۰۰۳
لیسانس	۸۱	۱۲/۶۹	۱/۹۷		
فوق لیسانس	۹	۱۳/۰۰	۰/۰۰۰		

منبع: یافته‌های پژوهش

در جدول زیر ضرایب نشان می‌دهند که میان وضعیت اشتغال زنان و مقدار احساس امنیت در آن‌ها رابطه‌ای معنادار وجود دارد. براساس یافته‌ها زنان خانه‌دار بیش از دیگران در فضاهای عمومی شهر احساس امنیت می‌کنند و پس از آن‌ها دانشجویان امنیت بیش‌تری را در این فضاها تجربه می‌کنند. در این میان، زنان کارمند، در فضاهای عمومی شهر شیراز کم‌ترین مقدار امنیت را احساس می‌کنند.

جدول ۹- مقایسه میانگین مقدار احساس امنیت زنان بر حسب وضعیت اشتغال.

وضعیت اشتغال	فراوانی	میانگین نمره احساس امنیت	انحراف معیار	<i>F</i>	<i>sig</i>
دانشجو	۲۸	۱۲/۸۵	۱/۹۱	۸/۱۳	۰/۰۰۰
فرهنگی	۴۳	۱۲/۲۰	۱/۱۴		
کارمند	۳۱	۱۱/۱۹	۱/۳۰		
شغل آزاد	۵۹	۱۲/۱۵	۰/۹۷		
خانه دار	۱۵	۱۴/۶۶	۲/۲۸		

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آزمون *F* و ضریب *Sig* جدول ۱۰ نشان می‌دهد که میان طبقات اجتماعی گوناگون و مقدار احساس امنیت زنان رابطه‌ای معنادار وجود دارد. براساس میانگین بدست آمده از طبقات گوناگون می‌توان گفت که هرچه سطح طبقه اجتماعی پاسخگویان افزایش می‌یابد، مقدار احساس امنیت آن‌ها نیز بیش‌تر می‌شود.

جدول ۱۰- مقایسه میانگین مقدار احساس امنیت زنان بر حسب طبقه اجتماعی.

طبقه اجتماعی	فراوانی	میانگین نمره احساس امنیت	انحراف معیار	<i>F</i>	<i>sig</i>
طبقه پایین	۳۵	۱۱/۶۸	۱/۰۷	۳/۹۱	۰/۰۲۲
طبقه متوسط	۱۰۴	۱۲/۴۰	۱/۴۹		
طبقه بالا	۳۷	۱۲/۷۰	۲/۲۰		

منبع: یافته‌های پژوهش

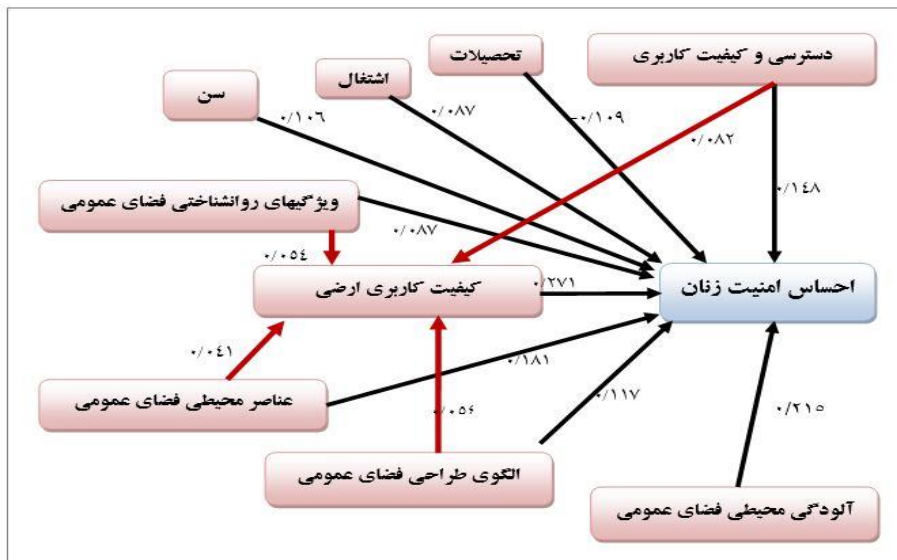
با اتکا بر جدول‌های ۸ تا ۱۱ می‌توان به وجود رابطه معنادار میان شاخصه‌های فردی زنان و مقدار احساسی از امنیت که در فضاهای شهری خواهند داشت پی برد؛ بنابراین، فرضیه نخست پژوهش به شدت تأیید می‌شود. جدول ۱۲ نشان دهنده رابطه همبستگی بین برخی از متغیرهای مستقل و متغیر وابسته احساس امنیت زنان می‌باشد. با توجه آماره‌های جدول همه متغیرهای موجود دارای رابطه معنی‌دار با احساس امنیت زنان می‌باشند. در این بین همه متغیرها دارای رابطه نسبتاً متوسط رو به قوی در سطح بیش از ۹۹ درصد با متغیر وابسته بوده‌اند. از سوی دیگر، بالاترین ضریب همبستگی پیرسون با متغیر وابسته، به کیفیت کاربری ارضی فضاهای عمومی شهر تعلق دارد.

جدول ۱۱- رابطه همبستگی بین برخی از متغیرهای مستقل و احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر.

سطح معنی داری	ضریب همبستگی	متغیرهای مستقل
۰/۰۰۰	۰/۳۳۵	ویژگی های روان شناختی فضاهای عمومی شهر
۰/۰۰۰	۰/۴۱۸	الگوی طراحی فضاهای عمومی شهر
۰/۰۰۰	۰/۴۶۳	عناصر محیطی فضاهای عمومی شهر
۰/۰۰۰	۰/۵۲۳	آلودگی های محیطی فضاهای عمومی شهر
۰/۰۰۰	۰/۶۶۴	دسترسی پذیری و کیفیت کاربری های مجاور فضاهای عمومی شهر
۰/۰۰۰	۰/۷۳۹	کیفیت کاربری ارضی فضاهای عمومی شهر

منبع: نگارنده

مدل علی بدست آمده از پژوهش در یک دیاگرام مسیر به نمایش درمی آید. دیاگرام مسیر برای بیان تصویری روابط بین متغیرهای مورد نظر در تحلیل مسیر بکار می رود (Kalantari, 2006). نمودار تحلیل تاثیرات علی مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته در این پژوهش، مطابق نمودار زیر شده است:

تصویر ۱- مدل تحلیل مسیر تاثیر متغیرهای مستقل بر مقدار احساس امنیت زنان.

همان گونه که در نمودار مسیر مشخص است، مقدار تغییرات تبیین نشده به وسیله مدل برابر با ۰/۵۲ شده که از فرمول زیر محاسبه شده است:

$$R2 = 1 - E2 \quad =>$$

$$E2 = 1 - R2 \quad => \quad E2 = 1 - 0.948 = 0.052$$

بنابراین می‌توان گفت که مدل علی بدست آمده ۵/۲ درصد از واریانس متغیر وابسته را تبیین نمی‌کند و حدود ۹۴/۸ درصد از تغییرات مقدار احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر شیراز به وسیله این مدل تبیین می‌شود.

برای تعیین آثار مستقیم یا غیرمستقیم هر یک از متغیرهای شناسایی شده در مقدار احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر شیراز، ضرایبی را که در امتداد متغیر وابسته قرار گرفته‌اند، در یکدیگر ضرب می‌شوند که نتایج هر یک از آثار مستقیم و غیرمستقیم در جدول ۱۲ آمده است. اثر مستقیم هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته یعنی تأثیری که آن تأثیر به تنهایی بر متغیر وابسته می‌گذارد و اثر غیرمستقیم یک متغیر بر متغیر دیگر یعنی مقدار اثری که آن متغیر از راه اثرگذاری بر سایر متغیرها بر آن متغیر وابسته نهایی می‌گذارد. بر اساس نتایج تحلیل مسیر از ۹ متغیر مستقل اصلی وارد شده در مدل، هیچ کدام از آنها از مدل خارج نشده‌اند. در ادامه همان‌گونه که داده‌های جدول نشان می‌دهد، سن، مقدار تحصیلات، وضعیت اشتغال، آلودگی‌های محیطی فضاهای عمومی شهر و کیفیت کاربری ارضی فضاهای عمومی شهر، متغیرهایی هستند که به گونه مستقیم بر مقدار احساس امنیت زنان تأثیرگذارند و چهار متغیر مستقل دیگر هم تأثیر مستقیم و هم تأثیر غیرمستقیم بر مقدار احساس امنیت کاربران دارند. تحلیل مسیر تأثیرات متغیرهای مستقل و محاسبه چگونگی و شدت تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم حاکیست که در مجموع، بیش‌ترین تغییرات متغیر وابسته به اثر عامل کیفیت کاربری ارضی فضاهای عمومی شهر (۰/۲۷۱) مربوط می‌شود و پس از آن عامل دسترسی پذیری و کیفیت کاربری های مجاور فضاهای عمومی شهر (۰/۲۳) قرار دارد. برای محاسبه میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته از ضریب تعیین استفاده شده است.

جدول ۱۲- آثار مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر احساس امنیت زنان.

مولفه ها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کل
سن	-۰/۱۰۶	-	-۰/۱۰۶
مقدار تحصیلات	-۰/۱۰۹	-	-۰/۱۰۹
وضعیت اشتغال	-۰/۰۸۷	-	-۰/۰۸۷
ویژگی های روانشناختی فضاهای عمومی شهر	۰/۰۸۷	۰/۰۵۴	۰/۱۴۱
الگوی طراحی فضاهای عمومی شهر	۰/۱۱۷	۰/۰۵۴	۰/۱۷۱
عناصر محیطی فضاهای عمومی شهر	۰/۱۸۱	۰/۰۴۱	۰/۲۲۲
آلودگی های محیطی فضاهای عمومی شهر	۰/۲۱۵	-	۰/۲۱۵
دسترسی پذیری و کیفیت کاربری های مجاور فضاهای عمومی شهر	۰/۱۴۸	۰/۰۸۲	۰/۲۳
کیفیت کاربری ارضی فضاهای عمومی شهر	۰/۲۷۱	-	۰/۲۷۱

منبع: نگارنده، یافته های پژوهش

نتیجه گیری

یکی از مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده حضور مردم در فضاهای عمومی، ترس یا احساس ناامنی است. کالبد فضاهای باز عمومی به عنوان یکی از مهم‌ترین محصولات طراحی شهری باید بتواند نیازها و توقعات استفاده‌کنندگان را برآورده کند و در صورتی که نتیجه کار طراحی شهری نتواند نیاز به امنیت استفاده‌کنندگان از فضاها را ارضا کند، فضاهایی در شهر خلق می‌شوند که مردم در آن‌ها احساس امنیت نمی‌کنند و زمینه بروز رفتارهای نابهنجار و جرایم شهری فراهم می‌شود. عوامل زیادی برای واکنش نشان دادن مردم به ترس وجود دارد که برخی از این عوامل از جمله جنسیت، سن، تجربه‌های گذشته در مورد جرم، محیط و جغرافیا، قومیت و فرهنگ نقشی بیش‌تر دارند، اما جنسیت به عنوان مهم‌ترین عامل شخصیتی در درک امنیت بشمار می‌رود. حس امنیت در مورد مردان و زنان متفاوت است، اما عموماً زنان ترس بیشتری احساس می‌کنند و مردان احساسی مثبت‌تر در مورد امنیت محیط خودشان نسبت به زنان دارند. اگر برابری در اجتماع را به ایجاد امکان زندگی، انتخاب و رضایت‌مندی برای تمام افراد با توجه به تفاوت در خصوصیات و نیازهای آن‌ها معنی شود، امروزه زنان به عنوان نیمی از جامعه انسانی از امکان حضور برابر با مردان در عرصه فضاهای عمومی محروم هستند. برای تأمین این برابری، جامعه باید با درک تفاوت در نیازها، موقعیت و اهداف افراد، موانع محدودکننده حضور زنان را در فضاهای عمومی رفع کند.

با توجه با این که هدف این پژوهش مطالعه و بررسی عناصر محیطی و ویژگی‌های شخصی تأثیرگذار بر احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی شهر شیراز می‌باشد. براساس میانگین حاصل از گروه‌های سنی گوناگون نتایج زیر بدست آمده است.

- بیشترین مقدار احساس امنیت در بین زنان کم‌تر از ۳۰ سال (۱۲/۹۰) و پس از آن زنان بالاتر از ۵۰ سال (۱۲/۳۲) است. در این بین زنان بین ۳۰ تا ۴۰ سال و ۴۱ تا ۵۰ سال احساس امنیت کم‌تری را تجربه می‌کنند.

- براساس میانگین بدست آمده از سطح تحصیلات می‌توان گفت که هرچه سطح تحصیلات پاسخگویان افزایش می‌یابد، مقدار احساس امنیت آن‌ها نیز بیش‌تر می‌شود.

- هم‌چنین، براساس یافته‌ها، زنان خانه‌دار بیش از دیگران در فضاهای عمومی شهر احساس امنیت می‌کنند و پس از آن‌ها دانشجویان امنیت بیش‌تری را در این فضاها تجربه می‌کنند. در این میان زنان کارمند، در فضاهای عمومی شهر شیراز کم‌ترین مقدار امنیت را احساس می‌کنند.

- در نهایت، براساس میانگین بدست آمده از طبقات گوناگون می‌توان گفت که هرچه سطح طبقه اجتماعی پاسخگویان افزایش می‌یابد، مقدار احساس امنیت آن‌ها نیز بیش‌تر می‌شود.

این پژوهش از نظر روش‌شناسی از نوع توصیفی-تحلیلی و روش نمونه‌گیری تصادفی در جامعه آماری مناطق مورد مطالعه (مناطق ۴، ۵ و ۱۰) برابر با ۶۰۸۸۱۰ هزار نفر می‌باشد. داده‌های پژوهش بین ۲۴۵ نفر از زنان کاربر فضاهای عمومی تکمیل شد. بر اساس نتایج تحلیل مسیر از ۹ متغیر مستقل اصلی وارد شده در مدل، متغیرهای سن، مقدار تحصیلات، وضعیت اشتغال، آلودگی‌های محیطی فضاها و کیفیت کاربری ارضی فضاها، متغیرهایی هستند که به‌گونه مستقیم بر مقدار احساس امنیت زنان تأثیرگذار می‌باشند. تحلیل مسیر تأثیرات متغیرهای مستقل و محاسبه چگونگی و شدت تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم حاکمیت که در مجموع، بیش‌ترین تغییرات متغیر وابسته به اثر عامل کیفیت کاربری ارضی فضاهای عمومی شهر (۰/۲۷۱) مربوط می‌شود و پس از آن عامل دسترسی‌پذیری و کیفیت کاربری‌های مجاور فضاهای عمومی شهر (۰/۲۳) قرار دارد. در ارتباط با موضوع پژوهش، یافته‌ها با نتایج قرایی و همکاران (۱۳۸۹)، نظریه جین جیکوبز (۱۹۶۱) هم‌سویی داشت. به بیان دیگر، حس نداشتن امنیت، در خیابان‌های شلوغ و مملو از جمعیت کاهش می‌یابد. مردم حضور پلیس و نیروی انتظامی و ارتقاء سطح فرهنگی را در ایجاد حس امنیت مؤثر می‌دانند. از سوی دیگر، فضای بی‌کران و خالی، اضطراب آور و مقیاس انسانی و راحت، آرام بخش است. هم‌چنین، تراکم و فشردگی زیاد جمعیت (ازدحام) امکان برخورد فیزیکی و آسیب‌پذیری را افزایش می‌دهد و آرامش روانی کاربران را تحت تأثیر قرار می‌دهد. هم‌چنین، یافته‌ها با نتایج نیومن (۱۹۷۳) همسو می‌باشد. به باور نیومن محیط کالبدی می‌بایست دارای ویژگی‌هایی مانند مکانیزم‌های نمادین، مرزها و سلسله‌مراتبی تعریف شده از عرصه‌های خصوصی

تا عمومی‌باشد تا پهنه‌های گوناگون درک و دانسته شود. از سویی ایجاد ظرفیت کالبدی نظارتی درفضا موجود باشد تا فرصت نظارت برای ساکنان و دیگر نهادها ممکن شود.

References

- Maslow, A.H. (1943). *A Theory of Human Motivation*, *Psychological Review*, 50(4), pp370-96.
- Abbaszadegan, M. (2005). *Socio-psychological aspects of urban spaces*, *Magazine of engineering Sciences*, *Iran University of Science and Technology*. Volume 16. Number1, P72
- Alikhah, F. & Najibi Rabiei, M. (2006). *women and fear of crime in urban areas* , *Magazine of social welfare*. Volume6, Number 22, P112
- Carmona, M. Heath, T. Taner, O. & Tiesdell, S. (2003). *"Public Places, Urban Spaces"* Oxford, *Architectural Press*. P35
- Catton, William R.J.R. (1999). *Sociology as an ecological science*, *Wright, tomas*.
- Day, K. (2000). *'The Ethic of Care and Women's Experiences of Public Space'*, *Journal of Environmental Psychology*, 20, pp. 103-124
- Dewas, D.I. (2007). *Survey in Social Research*, translated by Hooshang Nayebi. *Nashr Ney publisher, Tehran*
- Eftekhari, A. (2002). *The structure and interpretation of security*. *Journal of Strategic Studies*, Issue 1
- Etemad, G. (2008). *Tehran future require urban spaces desirable*, *Magazine of Manzar*, Volume 6, P292
- Foster, S. Knuiman, M. Villanueva, K. Wood, L. Christian, H. & Giles-Corti, B. (2014). *"Does walkable neighbourhood design influence the association between objective crime and walking?"* *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 2014, 11:100.
- Gharaei, F. & Rashidpour, N. (2010). *Reviewing and assessing the sense of security in urban areas*, *Magazine of Arman Shahr*. Number4, Summer, P17
- Hiller, B. (1988). *Cities as Movement Systems*, *Urban Design International*, Vol. 8.
- Howard, J. (1999). *Fear of Crime*, *Society of Alberta*, www.elsevier.com
- Kamran, Hasan & Shoa Ali, 2010, *evaluation of urban security in border towns Case Study: City Taybad*, *Magazine of geography*. Volume8, Number25 P102
- Newman, O. (1973). *Defensible Space: People and Design in the Violent City*, London,
- Pakzad, Jahanshah, 2006, *Guide the design of urban spaces in Iran*. *Urban and Housing Ministry, Tehran*
- Paul, E. Rachel, A. Leanne, M. & Ben, C. (2013). *"Crime Prevention through Environmental Design in the United Arab Emirates: A Suitable Case for Reorientation?"* *Built Environment*, Volume 39, Number 1, March 2013, pp. 92-113(22), *Publisher: Alexandrine Press*

- Pur Ahmad, A. (2012). *Examine the relationship between religiosity and sense of security in urban and rural areas*, Magazine of Strategic Studies security and social order. University of Esfahan, Number1
- Rostami Tabrizia, L. Madanipour, A. (2006). "Crime and the city: Domestic burglary and the built environment in Tehran", *Habitat International*, Volume 30, Issue4, Pages 35.
- Saremi, H. (2012). *Processing of social problems role in insecurity cities in View of Islam*, Magazine of city identity. Volume4, Number6, P34
- Modiri, (2006). *Crime and violence feel safe in public spaces of the city*. Magazine of social welfare, Volume 6, Number 22, P26
- Saroukhani, B. Navidnia, M. (2006). *Social security, family and place of residence in Tehran*. Magazine of Social Welfare, Number 22, P78
- Setudeh, H. A. (1996). *Fundamental concepts in sociology*. Nashr Aqvaye Nour: Tehran
- Schneider, R, H. & Kitchen, T. (2013). "Putting Crime Prevention Through Environmental Design into Practice via Planning Systems: A Comparison of Experience in the US and UK"*Built Environment*, Volume 39, Number 1, March 2013, pp. 9-30(22), Publisher: Alexandrine Press
- Shariat, S. (2005). *The perception of public safety in Khorasan*. Iqbal Institute: University of Mashhad.P10
- Shariat, S. (2012). *The perception of public safety in Khorasan*. Iqbal Institute: University of Mashhad.P10
- Stanko, E. (1992). *The case of fearful women: Gender, Personal safety and fear of crime*, Women and criminal justice.
- Ziari, K. A. Mahdi, A. Mahdian Bahmanmiri, M. (2013). *Analysis of the safety of the city's public spaces: the four areas of municipal parks Qom*. magazine of preparation of geographic space, Number 7, spring, P25-50.